
**СЕКЦІЯ 5. ХУДОЖНИК У ВІЛЬНОМУ АРТ-ПРОСТОРИ: ДОСВІД
САМОРЕАЛІЗАЦІЇ**

Михайло ГНАТЮК,

*кандидат мистецтвознавства, доцент,
доцент кафедри методики викладання образотворчого і
декоративно-прикладного мистецтва та дизайну*

*Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника,
Івано-Франківськ, Україна
mychailo.hnatyuk@pnu.edu.ua*

Mychailo HNATYUK,

*PhD of Art Studies, Associate Professor of the Department of Visual Arts,
Decorative and Applied Arts, and Design Methods of Teaching
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University,
Ivano-Frankivsk, Ukraine
mychailo.hnatyuk@pnu.edu.ua*

**МАЙСТРИ НАРОДНОГО МИСТЕЦТВА У КІНОФІЛЬМАХ І
СВІТЛИНАХ ЮЛІАНА ДОРОША**

**MASTERS OF FOLK ART IN THE FILMS AND LIGHTS OF JULIAN
DOROSH**

Творча спадщина фотографа і кінооператора Юліана Дороша (1909-1982 рр.) налічує понад 12 тис. світлин і з десятків фільмів. Частина оригіналів більше 20 років використовується у навчальному процесі Інституту мистецтв Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника і є предметом досліджень Дзвінки Воробкало [1], Андрія Дороша [2, 4], Михайла Гнатюка [3], Алли Коби [5], Уляни Крайник [6], Ірини Патрон [8, 9], Ярини Полотнюк [10], Миколи Савельєва [11] та ін.

Вперше Ю. Дорош проявив здібності під час навчання у Станіславській реальній гімназії, коли очолив прес-квартиру «Гласту». У 1927-32 рр. навчався у Львівському університеті і проживав у родичів Крушельницьких, де «...вдома була кузня талантів» [7, с.121]. Як один із засновників та активних членів Українського Фотографічного Товариства (УФОТО), співредактор журналу «Світло й тінь», приймав участь у виставках. Знаковою стала «Наша Батьківщина в світлині» (Львів, 1935 р.), на яку представив фотоматеріали з експедиції «Товариства приятелів Гуцульщини» у Варшаві та зняті в селах Покуття (Великодні ігри та забави, весілля у Раківці, селяни-умільці). З ними він привернув увагу поціновувачів до своєї творчості, удостоївся першого місця і став майстром етнографічної фотографії для широкого загалу.

Серед документальних фільмів Ю. Дороша: з'їзд пластунів в околицях Підлютого (1928), «Свято молоді» і похід-вшанування полеглих за волю України у Львові, Великодні «Раковець» (1931), «Гуцульщина» (1933), повнометражний фільм «До добра і краси» (1938), похорон генерала М. Тарнавського (1938), фотографії досліджень Ярослава Пастернака у Галичі (1937-38), на Святоюрській горі у Львові виконав проби фільму «Кринос». Його світлини у монографії Р. Герасимчука «Гуцульські танці», альбомах

А. Будзана, К. Матейко, С. Сидорович («Тканини і вишивки» та «Вбрання»), І. Гургулі («Народне мистецтво західних областей України»), дослідженнях професора І. Крип'якевича, книзі «Народні перлини» (Дніпро, 1971) та ін.

У кінофільмі «Біля джерел народної творчості», відзнятому у 1965-71 рр. народні майстри: Іван Грималюк, Микола Тимків, Іван Тинкалюк, Микола Гrepиняк, Микола Вінтоняк, Іван Балагурак, Василь Тонюк, Надія Вербівська, Настя Корпанюк, Олена Кушнірчук, Параска Пітиляк, Марія Данилюк та інші умільці, з якими фотограф тривалий час підтримував контакт.

Іван Грималюк (1904-1989 рр.) іменитий бондар з с. Річка на Гуцульщині. Від діда і батька перейняв вміння виготовляти бондарні вироби і оздоблювати їх технікою випалювання з допомогою штампів-писаків. Розпечені на вогні вони залишають сліди на смолянистих виробах. З 14 років вже виготовляв оригінальні коновки, цебрики, ложкарі, сільнички. У фільмі показаний процес виготовлення: вистругування клепок, їх зв'язування, обпилювання та оздоблення технікою випалювання виробу і навчання цьому дітей. Член Спільки художників удостоївся звання «Заслужений майстер народної творчості» (1982).

Микола Тимків (1909-1985 рр.) народився в сім'ї ткача і став одним із кращих учнів школи Василя Девдюка в м. Косові. 1928 року відкрив власну майстерню і виготовляв рамки, полиці, цукорниці, шкатулки, топірці, канцелярське приладдя, опанував технологію обробки металу і шкіри.

У 1939 році учасник виставок в Кракові і Закопаному, а 1945 року виготовив макет гуцульської хати. У 1958 році М. Тимків очолював групу майстрів з оформлення турбази «Гуцульщина» в м. Яремчі, викладав художню обробку дерева у Косівському училищі, а згодом головував в Івано-Франківському відділенні спілки художників. Автор понад 1200 оригінальних творів. У фільмі показаний процес виточування та техніка оздоблення різьбою барильця, тарілок.

Микола Гrepиняк (1933-2020 рр.) на подвір'ї власної хати з дочкою в с. Брустури, а в майстерні оздоблює виріб. Окрім традиційно «сухої» різьби та інкрустації, використовував сюжетні стилізовані мотиви запозичені з народного епосу. Ними прикрашав тарілки, шкатулки, які нині у багатьох музеях України і приватних колекціях. А ще М. Гrepиняк досліджував народну творчість, працював вчителем на гуртку різьблення на дереві у школах Косівщини, виготовляв і оздоблював церковні меблі, хрести, патериці.

Іван Тинкалюк (1914-1993) – мосяжник з с. Річка працював у власній майстерні. Він опановував ливарство та «лютування» у свого вуйка – «славного злотника» Ілька Кішука, переймав секрети інкрустації та гравірування металу у спадкових майстрів Медвідчуків. Згодом виготовляв високомистецькі брошки, перстні, топірці (бартки), келефи, пряжки, ножі, які зберігаються нині в музеях.

Микола Вінтоняк (1895-?) – знаний майстер виробів зі шкіри з Косова. Одягнутий у вишиванку демонструє, як з допомогою ножа, лінійки та лекал окреслювати і вирізувати деталі виробів, оздоблював їх способом тиснення та каплями. Він виготовляв постолі, ремені (череси), сумки та інші поширені вжиткові вироби.

Параска Пітиляк – майстриня виробів із сиру з Річки на порозі власної хати демонструє вимочування, розминання маси, витягування, ліплення та інші способи виготовлення і надання пластичної форми, оздоблення коника, його запрягання.

Надія Вербівська – онука іменитої керамістки з Косова Павлини Цвілик, членкиня Спільки художників. Змалку бачила бабусині та мамині вироби, які

стали своєрідними посібниками для наслідування і сформували художнє відчуття гармонії форми та декоративності. Згодом стала їхньою помічницею і опорою. Родина тривалий час працювала у Косівському художньо-виробничому комбінаті Укрхудфонду. У фільмі показаний процес вимішування глини, виточування та оздоблення виробу способом ритування. Майстриня демонструє збанок та інші готові вироби: глек, плесканець і свічник-трійця, бочівку-баран і цукорницю, з яких виставляє натюрморт.

Олена Кушнірчук – писанкарка з Космача в національному вбранні, на подвір'ї власної оселі. З комори виносить кошик з білими курячими яйцями і на кожному з них писачком задає перші схеми композиції, а згодом детально виконує малюнок орнаменту. Після кожного етапу майстриня занурює їх щораз в іншу фарбу. Далі витирає яйця і отримує готові писанки. За роботою спостерігає її онука, яка теж у вишиванці і з металевим сердечком на грудях.

У фільмі показаний жолоб, яким біжить вода, валило, де вона бурлить і куди опускають ліжники, як пасуться овечки, пряде майстриня, вибирають і висушують ліжники, вибілюють полотно, фарбують нитки і вовну. Ю. Дорош привертає увагу на придорожній хрест-фігуру що у стилі народного примітиву, *Марію Данилюк* з Криворівні, яка вишиває жіночі і чоловічі сорочки, рушники. Показані жінки з Космача у традиційному жовто-гарячому одязі. Фільм завершується славнозвісним косівським базаром, де майстри з виробами і коні, вівці, ліжники і фрагмент гуцульського весілля з колачами. Для підсилення уваги Ю. Дорош використав музичний супровід та архітектуру, мальовану кахляну піч, меблі, посуд, різьблений свічник-трійцю у вигляді кола, природній ландшафт.

Привертає увагу хата різьбляра Ю. Корпанюка у Яворові, де ткаля *Настя Корпанюк* працювала за верстатом. Взагалі до родини Шкрібляків-Корпанюків у Ю. Дороша особлива увага. У липні 1934 р. на присілку Плюському він фотографує хлопця з вишитим на рукаві прізвищем «Шкрібляк» – онука прославленого різьбляра Ю. Шкрібляка, в якому дослідники вгадують Дмитра Шкрібляка. З того часу не втрачав нагоди бувати у них вдома, тож нині маємо оригінальні світлини різних років: *Юрія (1892-1977)* і *Семена (1894-1970) Корпанюків*, коли вони не були ще «Заслуженими майстрами народної творчості». (Юрій з онукою та Юрій і Семен – 1958 р., Семен – 1964 р.) Їхні твори вперше «засвітилися» на виставці домашнього промислу в Коломиї (1912 р.), де Юрій демонстрував шкатулки і пляшку, а Семен – декоративну тарілку. Вироби Корпанюків рекламували листівки 30-х років і поширювалися в Америці та Швейцарії. У 40-х роках ХХ ст. брати демонстрували найвищий рівень різьбярства в регіоні [11, с. 22].

Окрім фільмів Ю. Дорош увіковічнив чимало умільців у фотографіях.

Іван Балагурак (1922 р. н. - ?) проживав в Косові. Перші різьбярські навички перейняв від батька теслі та дядька столяра і різьбляра. Виховне значення мали вироби, які малим бачив у вітринах крамниць та майстернях. З 1939 року він працював в артілі «Гуцульщина», а в 1953 році співавтор меблів для етнографічного музею в Ленінграді. І. Балагурак досягав гармонійної композиції і удостоївся звання «Заслужений майстер народної творчості» (1968). Його твори експонувалися на виставках і нині знаходяться у багатьох музеях.

Василь Тонюк (1928–?) представник річківської школи. Батько Яків приятелював з Корпанюками та В. Девдюком і виготовляв точені сервізи,

цукорниці, декоративні тарелі. З ним працювала дружина і син, який згодом виріс у самодостатнього майстра. Найбільш улюбленими мотивами В. Тонюка були: «пшенички», «колоски», «кривулька», «парканець», «дзвіночки».

Ігор Смолянець (1925-?) – майстер точеної з дерева і мальованої іграшки, вніс чимало нового у гуцульський сувенір, хоч уродженець Наддніпрянщини.

Ю. Дорош фотографував різьбяр *Миколу Пітеляка* з Річки за роботою, вишивальницю *Анну Рибчак* з Космача та багато інших майстрів з Гуцульщини і Покуття, які демонстрували високий рівень народної художньої культури.

Загалом етнографічні візуальні матеріали Ю. Дороша навітають нас до першоджерел народної творчості, допомагають усвідомити і оберігати нашу національну культуру та ідентичність, що особливо важливо в теперішній непростий для України час.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Воробкало Дз. Українська фотографія Львова у персоналіях. Портрет вісімнадцяти: Юліан Дорош <https://photo-lviv.in.ua/ukrajinska-fotografiya-lvova-u-personalياهو-portret-visimnadsyatyj-yulian-dorosh/>
2. Галичина ХХ ст. у світлинах Юліана Дороша / Лариса Караваєва, Михайло Лабойко, Наталія Тимець. Львів: В-во «Апріорі», 2021. 120 с.
3. Гнатюк М. В., Грепіняк М. І. Народне мистецтво Гуцульщини і Покуття (кінець ХІХ – початок ХХІ ст.): Майстри, школи, музеї. Івано-Франківськ: Вид-во ПНУ імені Василя Стефаника, 2010. 325 с.
4. Дорош А. Захоплення, яке стало покликанням // Галицька брама. 2002. №1-3. С. 8-5.
5. Коба А. Ю. Дорош – піонер української кінематографії в Галичині // Наукові записки. Львівський історичний музей. Вип. ІV. Ч. 2. Львів: «Логос». 1995. С. 88-96.
6. Красник У. Карпатські мотиви в колекції фотографій Юліана Дороша (із фондів Інституту досліджень бібліотечних мистецьких ресурсів Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника) // Записки Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника . 2015. Вип. 7. С. 676-691. http://nbuv.gov.ua/UJRN/lnnbivys_2015_7_45
7. Крушельницька Л. Рубали ліс. Спогади галичанки. Дзвін. 1990. № 4. С. 121-132.
8. Патрон І. Творча спадщина галицького оператора та режисера Юліана Дороша (20-30 рр. ХХ ст.): Архівні пошуки. Острозькі культурологічні читання. Мат. Всеукр. наук. конференції. 15 кв. 2021 р. м. Острог. В-во Національного університету «Острозька академія», 2021. С. 38-40.
9. Патрон І. Фотограф та кінорежисер Юліан Дорош – популяризатор української етнографії. Українське літературознавство. 2022. №86. 22 с. <http://publications.lnu.edu.ua/collections/index.php/ukrliterary/issue/view/197>
10. Полотнюк Я. Юліан Дорош – фотограф, зачинатель професійного національного кіно в Галичині // Галицька брама. 1999. № 9-10. С. 26.
11. Савельєв М. Кадри, що увіковічили історію: Спогади про Юліана Дороша, фундатора галицької школи фотографій // Львівська газета. 2002. № 45. С.5.
12. Соломченко О. Г. Гуцульське народне мистецтво і його майстри. К., 1959. 58 с.

